

КОРВАТ Олена,

к.е.н., доц., провідна наукова співробітниця
відділу правового забезпечення інноваційної діяльності,
НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Відбудова України повинна забезпечувати перспективу розвитку національної економіки та суспільства в інноваційному напрямі. Для досягнення позитивних результатів держава має створювати сприятливі умови інноваційної діяльності, регулювати процеси її розвитку та контролювати ризики, що пов'язані з інноваційною сферою. Це актуалізує завдання переосмислення інноваційної політики України та механізмів її реалізації.

Наприкінці 2023 року Міністерством цифрової трансформації України спільно з Міністерством освіти і науки було розроблено проект Стратегії розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року [1] (далі – проект Стратегії), який було презентовано для обговорення як Глобальну інноваційну візію. Розгляд положень цього проекту дає змогу виокремити важливі аспекти державного управління в інноваційній сфері, що потребують удосконалення.

Будь-яке управління починається з цілепокладання. У проекті Стратегії сформульовані візія (створення платформи для вільного розвитку проривних ідей) і місія (створення можливостей для українців), а також розкриті економічна, політична, безпекова, цифрова і соціальна мети [1, с. 27], що полягають в економічному стрибку та формуванні України як драйвера інновацій для ЄС, учасника системи глобальної безпеки, країни з цифровою економікою, одного зі світових лідерів у сфері інновацій. У цьому ж документі існує визначення мети державної політики у сфері інноваційної діяльності, що полягає у «підвищенні технологічного рівня економіки, її ефективності та конкурентоспроможності для забезпечення високої якості життя населення, задоволення економічних і соціальних потреб суспільства завдяки розбудові національної інноваційної екосистеми, створенню сприятливих умов для здійснення інноваційної діяльності в Україні, реалізації інноваційного потенціалу та впровадження результатів інтелектуальної діяльності» [1, с. 2].

Потрібно відзначити, що в запропонованих формулюваннях візії, місії та мети не простежується чіткого бачення позитивних результатів інноваційного розвитку саме для національної економіки, національної безпеки, соціальної сфери та громадян України. Автор пропонує метою державної політики у сфері інноваційної діяльності визначати підвищення технологічного рівня національної економіки, її ефективності, конкурентоспроможності, насамперед за рахунок власного інноваційного потенціалу, для забезпечення національного суверенітету, високої якості життя для більшості населення України, задоволення культурних, соціальних та економічних потреб громадян, відновлення та розвитку нації.

Якісно сформульована мета державної політики дозволяє обрати індикатори, що відображатимуть ступінь її досягнення. Наприклад, для запропонованої мети такими показниками можуть бути: частка інноваційної продукції у ВВП, частка промисловості у ВВП, сальдо зовнішньоторговельного балансу, сальдо зовнішньоторговельного балансу за інноваційною продукцією, частка експорту в реалізованій інноваційній продукції, частка інноваційних підприємств і організацій за секторами (державним, приватним, неприбутковим), частка промислових підприємств, що впроваджують інновації, частка заявок на патент від винахідників-резидентів у заявках світу, частка державних витрат на фінансування досліджень і розробок у державному бюджеті, частка державного / приватного (від резидентів) / іноземного фінансування у витратах на дослідження та розробки, частка дослідників у зайнятому населенні, співвідношення середньої заробітної плати у сфері досліджень та розробок до середньої заробітної плати по Україні, частка населення, яке отримує 50% загальних доходів населення, дохід на душу населення, прожитковий мінімум, частка населення, яке проживає за межею бідності, частка зайнятого населення працездатного віку, приріст населення, природний приріст населення. Більшість із перелічених показників у структурі індикаторів проекту Стратегії, що вимірюють досягнення цілей, відсутні [1, с. 104–107].

Проведення моніторингу інноваційної діяльності є одним із завдань державної політики [1, с. 3]. Обрання індикаторів має допомагати відстежувати як результативність Стратегії, так і її вплив не лише на економічну, а й соціальну сферу. Причиною є те, що Стратегія зосереджена переважно на впровадженні цифрових технологій. Розробники нормативного документа називають критично важливими для України defense-tech, технології «розумних» міст, medtech-, biotech-, edtech-технології. Крім цього, у проекті ставляться цілі та завдання для імерсивних технологій, технологій штучного інтелекту, розвитку GovTech, Індустрії 4.0, Індустрії 5.0 та цифрової економіки. Проте цифровізація, крім позитивних ефектів, несе суттєві ризики та загрози як для економіки та національної безпеки, так і для суспільства, про що неодноразово наголошувалось у наукових дослідженнях.

До небезпек інноваційних цифрових технологій, зокрема, відносять кіберзагрози, збільшення рівня безробіття, цифрової та соціальної нерівності [2, с. 89], монополізацію у цифровій економіці, надмірну владу у світовому масштабі [3, с. 258], зростання напруженості між країнами за технологічне домінування [4, с. 99], когнітивне поведінкове маніпулювання людьми, цифрове слабоумство і цифровий аутизм населення, втрату соціальних навичок [4, с. 114–115], цифрову диктатуру [4, с. 110], загрозу подальшого існування людства [2, с. 89; 3, с. 258]. Окрім того, що проект Стратегії не звертає уваги на ризики цифровізації, цим документом передбачається дерегуляція, щоб забезпечити найкращі можливості розвитку інноваційних технологій і сприятливі умови для інвестування [1, с. 4]. Враховуючи викладене вище, заплановане пом'якшення державного регулювання інноваційної діяльності, відсутність державного контролю за впровадженням і функціонуванням інноваційних технологій, а також міжнародним співробітництвом в умовах суттєвих загроз національній безпеці є істотним недоліком проекту, що обов'язково має бути виправлений.

З метою удосконалення державної політики у сфері інноваційної діяльності проект Стратегії містить широкий перелік принципів, на застосуванні яких заплановано ґрунтувати державне регулювання [1, с. 28]. Це, зокрема, принципи системності, прозорості, відкритого обміну інформацією, взаємодовіри, синергії. Однак у проекті відсутні принципи верховенства права та пріоритету захисту суверенітету України й національної економіки [2, с. 90], що є найважливішими в умовах ризиків глобалізації та цифровізації.

Актуальним питанням інноваційної політики є упорядкування структури державного управління. Натепер формування та реалізація політики у сфері інноваційної діяльності в Україні здійснюється чотирма центральними органами виконавчої влади: Міністерством економіки України, Міністерством освіти і науки України, Міністерством з питань стратегічних галузей промисловості України та Міністерством цифрової трансформації України [5, с. 11–12]. Проектом Стратегії передбачена централізована модель, де заплановано створення Ради з розвитку інновацій як координаційного органу, додаткових посад заступників керівників органів виконавчої влади з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації на рівні центральних виконавчих органів влади, а також спеціалізованого центрального органу виконавчої влади у сфері інновацій – Державної агенції з питань інновацій, що буде реалізовувати інноваційну політику шляхом координації учасників екосистеми інновацій та діяльності фонду в межах агенції, здійснення моніторингу та оцінки ефективності інновацій [1, с. 33–34].

Дійсно, дублювання функцій міністерств, відсутність єдиного органу влади, відповідального за результати заходів впливу, суттєво знижує ефективність державного регулювання. Враховуючи, що інноваційна політика є складовою економічної політики, а інновації не обмежуються цифровими технологіями, доцільно повноваження з формування та реалізації інноваційної політики закріпити за Міністерством економіки України, наділивши його можливостями делегувати певні функції іншим державним органам і здійснювати контроль за їх виконанням, крім сфери освіти та науки, де Міністерство освіти і науки України має залишитися центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування (за узгодженням з Міністерством економіки України) і реалізацію інноваційної політики у сферах освіти, науки, наукової, науково-технічної діяльності та трансферу технологій.

Таким чином, формування державної політики в інноваційній сфері вимагає системного підходу та централізованого управління. У зв'язку з тим, що інноваційна діяльність спрямована на використання наукових досліджень і розробок в економіці, повноваження та відповідальність за формування і реалізацію державної інноваційної політики мають бути зосереджені у Міністерстві економіки України, а Стратегія розвитку інноваційної діяльності має стати гармонійною частиною Національної економічної стратегії.

1. Проект Стратегії розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року. Глобальна інноваційна візія України 2030. Грудень, 2023. 107 с. URL : https://winwin.gov.ua/assets/files/Проект_інноваційної_стратегії.pdf
2. Білоусов Є.М., Корват О.В. Правове регулювання економічної безпеки України в умовах становлення Індустрії 4.0. *Право та інновації*. 2023. № 4 (44). С. 88–94.

3. Корват О.В. Ризики використання штучного інтелекту в економіці даних. *Правове регулювання цифрової економіки та штучного інтелекту: національний та міжнародний виміри*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16 листопада 2023 р) / Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України. Київ: Інтерсервіс, 2023. С. 257–260.
4. Пищуліна О. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти / Центр Разумкова. Київ: Заповіт, 2020. 274 с. URL : https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf
5. Інноваційні проекти: фінансова і консультаційна підтримка. Керівництво для суб'єктів інноваційної діяльності / за ред. С.В. Глібка та С.О. Шкуракова. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2023. 24 с.